

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI" DIN CLUJ-NAPOCA

Școala doctorală

ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. CORNEL SIGMIREAN

Doctorand:

COSMINA-GEORGETA OPREA (PAȘCAN)

**Cluj-Napoca
2015**

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI" DIN CLUJ-NAPOCA

Școala doctorală

ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURĂ

**ELITA INTELECTUALĂ MUREȘEANĂ ROMÂNEASCĂ
ÎN PERIOADA INTERBELICĂ**

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. CORNEL SIGMIREAN

Doctorand:

COSMINA-GEORGETA OPREA (PAȘCAN)

CUPRINS

ABREVIERI.....	6
Considerații generale.....	7
Capitolul I.....	17
CONTEXTUL CULTURAL AL ROMÂNIEI MARI.....	17
1.1. Spre Marea Unire.....	20
1.1.1. Situația politică la început de secol XX– prefigurarea primelor alegeri parlamentare	22
1.2. Mureșul interbelic.....	24
1.2.1. Istoria centrului.....	24
1.2.2. Societatea.....	27
1.2.3. Tradiții.....	27
1.2.4. Economia.....	28
1.2.5. Industria.....	29
1.2.6. Comerțul.....	30
1.2.7. Cultura, educația.....	30
1.2.8. Învățământul.....	31
1.2.9. Instituțiile culturale.....	31
1.2.10. Religia.....	32
1.2.11. Organizarea administrativă.....	32
Capitolul II.....	34
AGREGAREA INSTITUȚIILOR DE CULTURĂ ROMÂNEASCĂ DUPĂ 1918.....	34
2. Tîrgu Mureșul - un reper al culturii și civilizației Europei Centrale.....	34
2.1. Orașul Tîrgu Mureș după 1918.....	37
2.2. BISERICA – epicentru al activităților culturale și confesionale.....	40
2.2.1. Biserica Greco-Catolică.....	42
2.2.2. Protopopiatul IERNUT.....	44
2.2.3. Protopopiatul LUDUȘ.....	48
2.2.4. Protopopiatul REGHIN.....	52
2.2.5. Protopopiatul TÎRGU MUREȘ.....	59
2.3. Rolul Bisericii Ortodoxe în viața intelectualilor mureșeni.....	65
2.3.1. Protopopiatul ortodox Tîrgu Mureș la începuturile perioadei interbelice.....	68
2.3.2. Construirea Catedralei Mari – edificiu simbol al ortodoxismului.....	74
Capitolul III.....	76
REȚEAUA DE ÎNVĂȚĂMÂNT – SURSĂ PRIMARĂ DE FORMARE A INTELECTUALITĂȚII.....	76
3.1.2. Obiective și politici școlare.....	76
3.1.3. Politica educațională interbelică în slujba „intelectualismului”.....	81
3.1.4. Românzarea învățământului.....	85
3.2.1. Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”, primii ani de la înființare.....	93
3.2.2. Liceul Militar „Mihai Viteazul”.....	97
3.2.3. Liceul de fete „Unirea”.....	98
3.2.4. Liceul și Colegiul Reformat.....	99
3.2.5. Liceul Romano-Catolic.....	101
3.2.6. Conservatorul de muzică.....	101
Capitolul IV.....	105
INTELECTUALII MUREȘENI.....	105
4.1.1. Seminarul Teologic din Blaj și formarea preoțimii greco-catolice (1806-1948).....	112
4.1.2. Preoți mureșeni interbelici la Seminarul Teologic din Blaj.....	114
4.2.1. Ștefan Rusu – protopop ortodox.....	130

4.2.2. Ariton M. Popa – protopop greco-catolic.....	132
4.2.3. Elie Câmpeanu - protopop greco-catolic.....	135
4.2.4. Protopopul Dumitru Antal, inițiatorul ”Calendarului Mureșului”	138
4.2.5. Vasile Duma.....	142
4.2.6. Andrei Ghidiu.....	143
4.2.7. Iosif Pop.....	144
4.2.8. Protopopul Ioan Maloș.....	145
4.2.9. Andreșan Emil.....	146
4.2.10. Duma Nechita.....	146
4.2.11. Roman Ioan.....	147
4.3. Categoriile profesional-intelectuale moderne.....	147
4.4. Nume mari ale învățământului mureșean interbelic.....	155
4.4.1. Gheorghe Maior.....	155
4.4.2. Alexandru Moldovan.....	156
4.4.3. Iuliu Maior.....	158
4.4.4. Traian Popa.....	159
4.4.5. Maria Georgescu, femeia care a condus Liceul ”Unirea” aproape trei decenii.....	159
4.4.6. Flore Bogdan.....	166
4.4.7. Apostol Vlad.....	167
4.4.8. Bobletec Elena.....	168
4.4.9. Boeriu Valeriu.....	168
4.4.10. Borda A. Valer Carol.....	168
4.4.11. Borșianu Ioan.....	169
4.4.12. Bozdog Ioan.....	169
4.4.13. Bușca Vasile Victor.....	170
4.4.14. Bucur Victor.....	170
4.4.15. Cătărig Romul.....	171
4.4.16. Câmpean Mihail.....	171
4.4.17. Ciorogaru Nicolae.....	172
4.4.18. Ciortea Grigore.....	172
4.4.19. Cibotaru Constantin.....	173
4.4.20. Codarcea Emil Aurel.....	173
4.4.21. Coveșanu Elvira.....	174
4.4.22. Coveșan Pantelimon.....	174
4.4.23. Feșeriu Vasile.....	175
4.4.24. Iacob Ioan.....	175
4.4.25. Lupșa Ioan.....	175
4.4.26. Mărtinaș Dumitru.....	176
4.4.27. Natea Petre.....	176
4.4.28. Podariu Teodor.....	177
4.4.29. Ioan M. Pop.....	177
4.4.30. Porime Gheorghe.....	178
4.4.31. Pozdârcă Mihai.....	178
4.4.32. Predescu Elvira.....	178
4.4.33. Predescu Toma.....	178
4.4.34. Puia Ieronim.....	179
4.4.35. Roman David Ioan.....	180
4.4.36. Stupar Dănilă.....	180
4.4.37. Suciu S. Nicolae.....	180

4.4.38. Șenchea Remus.....	180
4.4.39. Șerban Ioan.....	181
4.4.40. Târnaveanu George.....	181
4.4.41. Timar Iuliu.....	182
4.4.42. Voiculescu Marin.....	182
4.4.43. Voiculescu Natalia.....	182
4.5. Medicii.....	183
4.5.1. Eugen Nicoară.....	183
4.5.2. Tit-Liviu Tilea.....	188
4.6. Avocați și magistrații.....	188
4.6.1. Alexandru Ceușianu.....	189
4.6.2. Aurel Baci.....	191
4.6.3. Boeriu Ioan.....	191
4.6.4. Augustin Chețian.....	192
4.6.5. Ioan Harșia.....	192
4.6.6. Emil I. Cocoș.....	194
4.7. Politică și administrație.....	196
4.7.1. Emil Dandea.....	198
4.8. O lună de sărbătoare – mondenitate în Tîrgu Mureșul interbelic.....	204
4.9. Politica și figurile politicii reghinene în perioada interbelică.....	209
4.10. Ziaristii.....	212
4.11. Artiști plastici și instrumentiști.....	216
4.12. Trecutul muzical târgumureșean.....	218
4.13. Intelectuali mureșeni care au adus o contribuție scrisă societății mureșene.....	220
Capitolul V.....	238
LOCALISM CREATOR ÎN AREALUL MUREȘEAN.....	238
5.1. Cultura românească interbelică. Viziune și relații inter-etnice.....	242
5.2. Înființarea instituțiilor românești de cultură.....	244
5.3. Asociații, biblioteci, muzee și societăți în Mureșul interbelic.....	245
5.3.1. Despărțământul Astra Reghin.....	246
5.3.2. Despărțământul Astra Tîrgu Mureș.....	248
5.3.3. Înființarea la Tîrgu Mureș a Bibliotecii publice românești și a Muzeului Județean Mureș.....	252
5.3.4. Fundații, asociații, societăți și cercuri de lectură.....	253
5.4. Presa mureșeană în perioada interbelică.....	259
CONCLUZII.....	263
ANEXE.....	268
BIBLIOGRAFIE.....	308

Cuvinte cheie: intelectualitate, elite, biserică, profesor, județul Mureș, preot

REZUMAT

Intelectualul, categorie sociologică inventată la sfârșitul secolului al XIX-lea a devenit o temă deosebit de atractivă, mai ales după anul 1989. Istoriografia comunistă a marșat mai mult pe problematica socială, neglijând rolul intelectualului în societatea modernă, ori așa cum se știe, societatea modernă - societate meritocratică prin excelență a propulsat ca principal actor pe scena istoriei - intelectualul. Deși este o noțiune ce nu se lasă încorsetată într-o definiție strictă și rigidă, procesul de definire fiind dependent în mare măsură de opțiunile și metodologia utilizate de domeniul de cercetare căruia îi este supus, intelectualitatea posedă totuși anumite elemente constante, a căror parcurgere înlesnește înțelegerea identității și a mecanismelor ce îi stau la bază. Sursele formării intelectualității, structura și componența, obiectivele care o animează reprezintă piloni centrali în cercetarea acestui grup „cameleonic”.

Receptată, în sens larg, ca grup socio-profesional, creator sau mediator de cultură, intelectualitatea reprezintă o categorie de indivizi formată și cristalizată pe parcursul unei perioade de timp, în care rolul esențial îl au educația și de aici implicit, școala. Calitatea de intelectual nu este astfel un bun moștenit sau o trăsătură de caracter, ci un atribut dobândit, a cărui desăvârșire are loc treptat, după cum se va observa de-a lungul cercetării, prin ani de studiu și în afara granițelor României. Intelectualul traversează el însuși o perioadă de instrucție ce pivotază în jurul relației cu educația, cultura, iar ulterior, devine cel care va modela tendințele dintr-o anumită societate.

Una din cele mai dificile etape în cercetarea întreprinsă a constat în raportarea la o definiție a intelectualității care să se plieze pe spațiul și perioada cercetată și să permită abordările de ordin cantitativ la care am făcut apel. Dacă plasarea subiectului cercetării într-o zonă determinată conferă tezei caracterul de istorie locală, prin însuși subiectul abordat - intelectualitatea ca și categorie socială - teza se înscrie și în sfera istoriei sociale. Osmoza dintre istorie și sociologie implică interdisciplinaritate și la nivelul metodelor de analiză ceea ce conferă noi perspective asupra temei investigate.

Nu putem să nu face referire la Teoria Elitelor, care s-a consolidat prin contribuțiile pe care reprezentanții Școlii Politice și Sociologice italiene, Vilfredo Pareto și Gaetano Mosca, le-au adus la fundamentarea paradigmei elitare. Pareto, definind elita, compară societatea cu o piramidă, focalizându-se pe vârful ei, unde se găsesc indivizii performanți, în jurul cărora gravitează grupurile, clasele și structurile sociale. Potrivit lui, membrii clasei conducătoare sunt

de două tipuri: „vulpi” (care conduc prin șiretenie și sunt capabili să manipuleze consimțământul maselor) sau „lei” (care domină prin coerciție și prin violență). Gaetano Mosca, la fel ca Pareto, evidențiază ideea unei permanente dihotomii între elite și mase, între o minoritate organizată, activă și o majoritate dezorganizată, inertă din punct de vedere politic - „În toate societățile – de la cele care sunt foarte puțin dezvoltate și abia dacă au atins zorii civilizației, până la cele mai avansate și mai puternice – apar două clase de oameni: o clasă care conduce și una care este condusă.”¹ Mai mult decât atât, studiile asupra elitelor sunt stimulate de ideea de cunoaștere (cine sunt ele?) dar și de recunoaștere (sunt ele cu adevărat elite?)². Textele clasice ale Teoriei Elitelor sunt, fără îndoială *Trattato di Sociologia Generale* (trad. *The Mind and Society*) al lui Pareto, *Elementi di Scienza Politica* (trad. *The ruling class*) al lui Mosca, *Political Parties* (Robert Michels). Acestea se adaugă mai recente lucrări ale lui Burnham - *The Managerial Revolution* și C. Wright Mills - *The Power Elite*. În opinia lui Pareto, un grup dominant poate supraviețui numai dacă oferă oportunități celor mai bine pregătite persoane de alte origini, astfel încât acestea să aibă acces la privilegiile și retribuțiile de care se bucură elita, respectiv dacă nu ezită să folosească forța pentru a-și apăra acele privilegii și retribuții. Ironia lui Pareto³ atacă elita care devine umanitară și inimoasă în loc de a fi rațională și rece. Pareto susține necesitatea existenței oportunităților deschise pentru toți membri societății, însă nu este motivat de milă și defavorizare. Exprimarea și diseminarea unor asemenea sentimente umanitare ar slăbi elita în lupta sa pentru privilegii.

Într-o primă definiție a elitei, aceasta ar trebui înțeleasă ca fragment al secțiunii dominante a unei formațiuni sociale care exercită / pretinde conducerea politică, socială, culturală, în virtutea unor calități de excelență (carisme) asumate, despre care se presupune că aparțin, în exclusivitate, aceluiași eșantion. Așa cum vom stabili la un prim survol conceptual, elitismul implică o relație de forță între vârf și bază, relație în care elita(-ele) pretind(e) dreptul de control

¹ Gaetano Mosca, *The Ruling Class* (*Elementi di Scienza Politica*), New York & London, Ed. McGraw&Hill 1939, p. 29;

² Mihai Dinu Gheorghiu, „Trei introduceri”, în Mihai Dinu Gheorghiu, Mihăiță Lupu (ed), *Mobilitatea elitelor în România secolului XX*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2008, p. 21;

³ Hans L. Zetterberg, *The Rise and Fall of the Elites. An Application to theoretical Sociology*, New Jersey, Ed. Transaction Publishers, 2009, p. 2;

direct sau indirect asupra maselor⁴. O relație care-i descrie pe cei care produc deciziile, dar îi și prescrie pe cei care, în mod paradoxal, sunt separați de mase⁵.

Analizată în contexte diferite, pe perioade istorice, regiuni geografice sau culturi distincte, intelectualitatea constituie astăzi obiect de studiu al cercetărilor sociologice, culturale sau politice, preocupând în egală măsură și sfera istoriei ideilor, a claselor sociale ori a învățământului. Tocmai de aceea plasarea concretă într-un spațiu și cadru cultural-istoric determinat conferă cea mai coerentă perspectivă de analiză pentru un grup de indivizi a cărui identitate se metamorfozează continuu, în funcție de epoca pe care o traversează. Astfel, abordarea intelectualității „prin lentilele istoriei”, ca parte a unui proces istoric în care actorii reinventează tradițiile culturale, așa cum propune sociologul Ron Eyerman⁶, reflectă cu cel mai mare grad de acuratețe, imaginea unei categorii sociale, de altfel, destul de greu de definit. Varietatea de abordări a conferit termenului o întreagă paletă de definiții, dicționarele explicative oferind abordarea cea mai generică, și în același timp, lipsită de rigurozitate, prin atribuirea etichetei de „intelectual” persoanei ce desfășoară în mod obișnuit o muncă intelectuală, cu o apetență spre domeniul spiritual. Dar fiindcă mecanismele gândirii sunt puse în funcțiune de fiecare individ, la un moment dat, indiferent de activitatea desfășurată, o astfel de definiție ar „intelectualiza” întreaga omenire.

Conform analizei întreprinse de istoricul francez Christophe Charle⁷, trei perspective complementare oferă un spectru coerent de abordări asupra intelectualității. Analizat în sfera sociologiei, intelectualul este definit pe baze funcționaliste, prin raportare la diviziunea muncii și la stratificarea socială, cu accent pe capitalul simbolic deținut, generator de prestigiu, conferind intelectualilor aura de „boieri ai minții”. Perspectiva culturală accentuează rolul intelectualului în acest câmp de activitate, în ipostaza de producător de bunuri culturale. „Creatorii” intelectuali apar încă din Evul Mediu, odată cu eliberarea de sub tutela Bisericii și a aristocrației, moment în care producția intelectuală și artistică începe să se autonomizeze în paralel cu constituirea unui public consumator de bunuri simbolice⁸. Dar nu numai câmpul cultural constituie terenul de afirmare al intelectualului. În plan politic, el apare ca individul angajat în lupta pentru apărarea

⁴ Viorela Manolache, *Noua elită politică din România postcomunistă*, [on line], <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2008Iulie/Manolache%20Viorella%20-%20Noua%20elita%20politica%20din%20Romania%20postcomunista/rezumat.doc> ;

⁵ Ibidem;

⁶ Ron Eyerman, *Intellectuals: A Framework for Analysis, with Special Reference to the United States and Sweden*, in *Acta Sociologica*, 35, 1992, p. 33;

⁷ Christophe Charle, *Intelectualii în Europa secolului al XIX-lea*, Iași, Institutul European, 2002; ⁸ Pierre Bourdieu, *Economia bunurilor simbolice*, București, Meridiane, 1986, p. 32;

principiilor democratice și a drepturilor omului, ca spirit critic, formator de opinie ce modelează tendințele în societate⁹. Un astfel de actor social reprezintă modelul ideal de intelectual public concretizat pe scena istoriei, pentru prima dată, în spațiul francez al sfârșitului de secol XIX, odată cu răsunătoarea Afacere Dreyfus. În „secolul extremelor”, relația intelectualului cu politica s-a reflectat în spinoasa dilemă angajare-izolare, controversale planând asupra opțiunii intelectualului de a se dedica exclusiv creației din „turnul său de fildeș” sau de a ceda tentației politicului, diluându-și astfel propria aură.

Evoluția sistemului educațional concretizată prin accesul în școlile secundare și superioare pe criterii meritocratice a avut impact și asupra intelectualității a cărei formare rămâne totuși strâns legată de instituțiile de învățământ. Din această perspectivă, putem afirma că intelectualul modern se află, prin intermediul educației, într-o relație profesională cu cultura, imaginea cărturarului fiind secondată de cea a profesionistului intelectual. Gânditorul marxist Antonio Gramsci deosebea în acest context între intelectualii organici de la vârful ierarhiei, cu funcții organizatorice, ideologice și integrative într-un grup social și categoria celor ce alcătuiesc intelectualitatea medie – scriitori, filosofi, clerici, artiști – ce se autopercepe în mod eronat autonomă și independentă¹⁰ și care se transpune în zilele noastre în clasa de mijloc a specialiștilor mai puțin prezenți în spațiul public¹¹. De fapt, discuția pe marginea intelectualității se intersectează inevitabil cu noțiunea de „elită” dacă vom considera că în cadrul fiecărei categorii socio-profesionale există elemente de vârf ce dețin anumite mecanisme de putere și prestigiu care ar poziționa intelectualitatea într-o adevărată “elită a elitelor”¹². Specialiștii nu pot fi suprapuși însă automat intelectualității, ei reprezentând mai degrabă „intelighenția”, „cureaua de transmisie” a creațiilor intelectualilor¹³. În același timp, parcurgerea biografiilor intelectualilor demonstrează că recrutarea acestora se operează tocmai din categoria acestor profesioniști cu studii de specialitate. Aceasta este și schema de cercetare propusă, în care am considerat că intelectualitatea se suprapune unei imagini concentrice, în care primul cerc redă masa absolvenților de studii secundare și superioare din care se recrutează ulterior profesioniștii intelectuali (al doilea cerc), din rândul cărora figurile proeminente, dedicate vieții polis-ului,

⁹ Edward W. Said, *Representations of the Intellectual*, New York, Vintage Books, 1996, pp. 11-13;

¹⁰ David Forgacs (ed.), *The Gramsci Reader. Selected Writings 1916-1935*, New York University Press, 2000, p. 153;

¹¹ Chestiunea specialiștilor eclipsați de intelectualii charismatici, fără rezultate remarcabile în domeniul de activitate, dar cu o prezență constantă în spațiul public, în Sorin Adam Matei, Mona Momescu (eds.), *Idolii forului*, București, Corint, 2010;

¹² Ezra Suleiman, Henri Mendras, *Recrutarea elitelor în Europa*, Timișoara, Amarcord, 2001, p. 35;

¹³ A. Sadri, *Max Weber Sociology of Intellectuals*, New York, Oxford University Press, 1992, p. 69;

constituie intelectualitatea în sensul celor redate mai sus. Fără îndoială, o astfel de abordare metodologică riscă să lase deoparte intelectuali consacrați fără parcurgerea unui traseu educațional.

În societatea românească de la început de secol XX intelectualul veridic apare mai mult „pe hârtie”, în timp ce în viața de zi cu zi abundă mai degrabă pseudointelectualii cu atitudini burghezo-boeme. Într-o notă pesimist realistă, C. Rădulescu-Motru remarca la acele timpuri că adevărații cărturari, detașați de materialismul vieții și preocupați de aflarea adevărului sunt specii rare, eventual lipsite de curajul de a se manifesta¹⁴.

Cultura, ca rezultat al creațiilor spirituale, devine arena în care intelectualul interbelic își duce lupta. În acest sens ne-am raportat în prezenta teză la definiția intelectualului ca și creator-mediator de cultură, insistând, în ultima parte a lucrării, pe producția intelectuală interbelică. Și pentru că educația conferă intelectualului posibilitatea profesionalizării în raport cu cultura, transformând intelectul în sursă de venit, am abordat, de asemenea, profesiile intelectuale ce grupează specialiști din diferite domenii, fără a suprapune însă forțat cei doi termeni. Între acești poli – intelectualul și profesionistul - se desfășoară câmpul în care identitatea socială a intelectualului prinde contur. Și chiar dacă, la un moment dat, intelectualul tinde să devină profesionist, iar profesionistul intelectual, publicul diferit și practicile distincte vor diferenția întotdeauna cele două categorii.

O astfel de perspectivă permite analize de ordin cantitativ care să reflecte ponderea și impactul intelectualității în mediul nord-moldovenesc, chiar dacă cercetarea noastră ar viza mai degrabă așa-numită „inteligenție”¹⁵, surprinzând mai puțin funcțiile și valorile la care s-ar raporta un intelectual autentic.

De altfel, și în societatea românească interbelică au existat polemici ce încercau să stabilească granița între intelectualitate și inteligenție, ca distincție între oameni de pur intelect, retrași și intelectualii de duzină, cu diplome¹⁶ sau între elitele spirituale și „bieții intelectuali de cafea”¹⁷. Concluzia generală nu diferea prea mult de cea a lui Rădulescu-Motru, la 1900: puținii creatori de idei sunt eclipsați – cel puțin numeric - de pseudointelectuali.

La noi s-au dedicat multe studii istorice intelectualului, mai ales din perspectiva formării universitare, a mobilității și a carierelor, cum de exemplu a realizat, în 2006, istoricul Lucian

¹⁴ C. Rădulescu-Motru, *Avem noi adevărați intelectuali?*, în Noua revistă română, 21, V, 1909, p. 327;

¹⁵ Termenul desemnează grupul elitist din Rusia începutului de secol XIX, alcătuit din tineri educați, orientați către promovarea – și mai puțin crearea - culturii europene moderne;

¹⁶ Puiu Gârcineanu, *Intelectualitate și omenie*, în *Vremea*, VIII, 392, 1935;

¹⁷ Mircea Eliade, *Simplu intermezzo*, în *Vremea*, VIII, 394, 1935;

Năstasă¹⁸. Intelectualul ca reper moral și mai ales din perspectiva raportului cu puterea a fost analizat printr-o carte, scrisă de Lucian Boia, ce a făcut multă vâlvă *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*. ”Am zice că intelectualul, mai ales el, ar trebui să fie un om liber. Nu înseamnă că și este. E supus, ca oricine, conjuncturilor istorice și presiunilor ideologice. Într-un fel sau altul, cariera lui e dependentă de Putere (cu atât mai mult într-un regim autoritar și, fără doar și poate, într-unul totalitar). Nu puțini intelectuali au de altfel fascinația Puterii; se simt ei înșiși și mai puternici, adăpostiți la umbra ei. În tot cazul, intelectualul are o abilitate: aceea de a găsi de fiecare dată argumente potrivite pentru a justifica și a se justifica. Mai ales atunci când i se pare că istoria și-a dat verdictul. Pentru intelectual, glasul istoriei este irezistibil.”¹⁹Nu putem să nu amintim aici, studiul psihologic al lui Constantin Enăchescu, ”*Tratat de Teoria Cercetării Științifice*”²⁰, lucrare ce pune accentul pe latura psihologică și psihanalitică pentru explicarea „mecanismelor” și a „mobilurilor” ce stau la baza motivației activității de cercetare și cunoaștere științifică. Omul, ideile despre el, imaginea și semnificația sa în științele umane sunt acel esențial „obiect al cunoașterii” în jurul căruia trebuie construită o

veritabilă teorie a cercetării științifice.

Istoriografia dedicată formării intelectualității românești a dovedit o amploare remarcabilă în ultimele decenii. Majoritatea studiilor urmăresc periplul academic al intelectualilor români la universitățile din țară sau din afara granițelor. În lista celor mai semnificative studii sau lucrări se înscriu: Alexandru Zub - *Studenți români la universitățile europene* (1980), Dan Berindei – *Studenți români peste hotare și procesul de constituire a României moderne* (1986), Elena Siupiur - *The Training of Intellectuals in South-East Europe During the 19th Century. The Romanian Model* (1987), Stelian Mândruț – *Studenți români din Transilvania la universitățile din Austro-Ungaria și Germania în 1897-1898* (1990), Florea Ioncioaia – *Tineri români și greci la studii în Franța* (1994), Cornel Sigmirean- *Formarea intelectualității românești din Transilvania* (1999), Lucian Năstasă- *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate. 1864-1944* (2006), Victor Karady – *Cultural Dimensions of Elite Formation in Transylvania* (2008) ș.a.

Rolul social al școlii românești de diferite grade (gimnazii, seminarii, licee) nu ocupă un spațiu istoriografic atât de vast, fiind totuși consemnat în lucrări ce constituie importante puncte

18 Lucian, Năstasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate 1864-1944*,

Editura Limes, 2006;

19 Lucian, Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*., Editura Humanitas, 2011;

20 Constantin Enăchescu, *Tratat de Teoria Cercetării Științifice*, Editura Polirom, ediția a II-a, 2007;

de reper. Amintim: Alexandru Tonk – *Formarea intelectualității românești din Transilvania și Liceul piariștilor din Cluj* (1968), Ladislau Gyemant – *School as a Link between the Intelligentsia and the People Regarding the Romanians of the First Half of the 19th Century* (1985) și *Elita românească din Transilvania. Evoluție comparativă. 1848-1919* (1993), Mihai Pârvulescu – *Rolul școlii bănățene în procesul de formare al intelectualității românești în secolul XIX și Școală și societate. Contribuție la cunoașterea formării elitelor românești din Banat în secolul al XIX-lea* (2003), Iacob Mârza – *Școlile superioare de la Blaj și rolul lor în procesul de formare al intelectualității române din Transilvania*, Remus Câmpeanu – *Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea* (1999).

În acest context istoriografic am optat pentru o temă în care să cercetez intelectualitatea din fostul județ Mureș. Unul dintre motivele pentru care am optat pentru acest subiect al Tezei de doctorat este faptul că la nivelul intelectualității mureșene lipsește o abordare într-un asemenea registru tematic. Totodată, județul Mureș, prin configurarea sa etnică și prin tradiții, poate oferi rezultate relevante pentru rolul intelectualului, pe care strategii politici l-au rezervat acestuia în perioada interbelică. România după 1918 reunea provinciile cu o cultură și o civilizație diferită, ori în acest context, cultura și purtătorii culturii aveau un rol major. În provinciile care veneau din fostele imperii trebuia stimulată creșterea unei intelectualități, capabilă să-i substituie pe maghiari și pe ruși - în cazul Basarabiei. Astfel, s-a dezvoltat o politică specială în domeniul învățământului, în acest sens se vorbea chiar de o strategie liberală, gândită de ministrul C. Angelescu. Tot în ideea dezvoltării școlii și preluării sarcinilor vechilor elite intelectuale au fost invitați mulți intelectuali din vechiul regat. Regimul și instituțiile publice locale au contribuit la dezvoltarea culturii prin reviste, asociații, cenacluri etc., un cadru ce a generat crearea unei elite intelectuale puțin cunoscute. Perioada interbelică a fost de departe cea mai prolifică etapă a dezvoltării intelectualității românești, momentul de vârf al unei culturi naționale care se va vedea mai târziu strangulată pentru 50 de ani odată cu instaurarea regimului comunist. Cultura românească interbelică a avut de toate, a fost un organism complex care a trăit, a respirat și s-a dezvoltat laolaltă cu evenimentele viforoase ale celor douăzeci de ani premergători celei mai negre perioade a omenirii, al doilea război mondial. Cultura românească a însemnat în această perioadă și știință, și medicină, și filozofie, și aeronautică, dar principalul teren de luptă ideatică - "lupta" pentru ca intelectualitatea românească a găsit puterea să crească din punct de vedere calitativ mai ales prin polemică și dezbateri în fața opiniei publice.

Structura tezei de față propune în preliminarii o serie de clarificări conceptuale care vizează atât noțiunea de intelectualitate, cât și aspecte importante ale istoriei locale, cu specificitatea acesteia. În capitolul I, intitulat *Contextul cultural al României Mari*, am încercat să relieffăm importanța momentului 1918 pentru comunitatea locală și urmările Marii Uniri.

Capitolul al doilea, intitulat *Agregarea instituțiilor de cultură românească după 1918*, introduce cititorul în atmosfera interbelică din principalul centru urban al județului – orașul Tîrgu Mureș. Accentul cade pe instituțiile culturale cu rol atât în formarea maselor și a viitoarelor personalități culturale, cât și ca mediu de manifestare a intelectualilor consacrați. Un rol important în acest segment a fost jucat de Biserică, tocmai de aceea am realizat o radiografie a protopopiatelor din fostul județ Mureș. Principalele surse în redarea acestui tablou sunt reprezentate de monografiile locale și presa vremii, completate cu memoriile ale intelectualilor proveniți din această zonă și pentru care locurile natale își lasă amprenta de-a lungul întregii vieți.

Rolul educației în formarea intelectualității este relevat în Capitolul al treilea, cu titlul *Rețeaua de învățământ – sursă primară de formare a intelectualității interbelice*. Fără a invoca o premiză falsă care să susțină că orice deținător de diplomă este automat un intelectual – deși, în concepția vremii, absolventului de universitate sau chiar de liceu i se atribuia această eticheta fără alte criterii – trebuie să ținem cont că intelectualitatea primelor decenii ale secolului XX se recrutează din generațiile de absolvenți de studii superioare, accesul tinerilor la studiile universitare din țară sau străinătate fiind mult mai accesibil ca în secolele trecute. Dacă universitatea este pepiniera elitei intelectuale, învățământul secundar interbelic, prin structura și obiectivele sale, constituie totuși acea *sursă primară*, deși neexclusivă, a formării viitorilor intelectuali. Pornind de la aceste considerente, în această primă parte a tezei am urmărit prezentarea rețelei de învățământ, ca incubator de formare a tineretului interbelic. Capitolul debutează cu o diagnoză a învățământului secundar românesc interbelic, accentuând provocările la care sistemul de învățământ a trebuit să răspundă în contextul unei României întregite și soluțiile propuse de ministerii instrucțiunii publice, cu relevarea rolului principalului reformator al învățământului secundar, ministrul liberal C. Angelescu. Asupra a două implicații ale învățământului secundar am insistat în mod deosebit. Pe de o parte, am arătat că politica educațională liberală a alimentat o așa-zisă fascinație a intelectualismului pentru tineretul ce aspira la poziții sociale înalte obținute pe baza studiilor. Din acest motiv, s-a înregistrat o

supraaglomerare în școlile secundare teoretice, ceea ce a generat ulterior fenomenul de șomaj intelectual, amplificat în contextul crizei economice din anii '30. Pe de altă parte, am evidențiat utilizarea învățământului secundar ca mecanism de unificare a provinciilor alipite, cu toate consecințele ce au decurs din politica de centralizare a educației la care minoritățile au reacționat vehement.

Pentru a întregi tabloul epocii, monografiile au fost importante instrumente de lucru și puncte de plecare, completate cu statistici ale învățământului interbelic. Populația școlară a fost analizată, în primul rând, prin prelucrarea datelor din anuarele școlare. Capitolul următor, *Intelectualii mureșeni*, se axează pe structurile profesional-intelectuale interbelice în zona mureșeană. Figuri marcante ale societății au fost preoții, biserica fiind un adevărat stâlp al vremii.

Totodată, profesioniștii intelectuali, fără a echivala cu intelectualii în sens restrâns, vor aparține diferitelor categorii conturate încă din secolul trecut: juriști, profesori, medici, ziariști, scriitori, artiști ș.a.

În această parte a tezei vom trata problematica profesionalizării intelectualității și a raportului dintre intelectualitate și cultură în perioada interbelică, continuând cu câteva considerații generale privind principalele categorii intelectuale, reprezentative pentru zona supusă cercetării.

Capitolul 5, *Localism creator în arealul mureșean*, debutează cu plasarea creației din zonă sub umbrela teoretică a triadei „localism, provincialism, regionalism”. Definint de criticul literar Alexandru Dima, în anii '30, fenomenul de localism creator se identifică cu valorificarea istoriei, tradiției și creației locale în vederea creării de cultură autentică prin care periferiile pot contribui la consolidarea culturii naționale. În contextul de după unire, în care capitala desfășura politici centralizatoare pentru o unificare pe toate palierele, localismul se va plasa însă pe terenul unei relații anatonice centru-periferie. Pentru intelectualitatea locală, ca principal actor în concretizarea acestui fenomen, localismul va dobândi două valențe: pe de o parte, explorarea „orgolioasă” a localului va fi generată de un complex al provinciei marginalizate, pe de altă parte, pentru cei ce tind spre recunoștere în plan literar, fenomenul va reprezenta o pârghie de afirmare, un prim pas spre deprovincializare. Pornind de la aceste asumții, capitolul operează o analiză a principalelor reviste din zonă dar și a Asociației pentru cultura poporului român ”ASTRA”, a Cercului intelectualilor români din Reghin, ș.a.

Într-un areal cu o bogată zestre cărturărească, după Marea Unire pot spune că erup energii creatoare în județul Mureș. Instituirea învățământului românesc la Tîrgu Mureș ca și schimbările survenite în structurile economice și administrative ale statului au determinat formarea unei intelectualități, care, pe lângă preocupările ei profesionale, cultivă literatura și artele. Începutul l-au făcut în publicațiile literare școlare *Îndemnul* (1924-1927) și *Șoimii* (1925-1929). Literatura a fost promovată prin gazetele și jurnalele de cultură și informație ori politice: *Ogorul* (1920-1922), *Mureșul* (1922-1938), *Glasul Mureșului* (1934-1940), *Gazeta Mureșului* (1935-1938). Aceștia le-au urmat publicații cu largă deschidere spre literatură, *Progres și cultură* (1933-1938), *Clipa...* (1936-1937), *Jar și slovă* (1937) și *Scânteieri* (1938-1940). În paginile acestor publicații și-au încercat condeiele profesori sau elevi, care au conturat o adevărată mișcare literară locală cu implicații certe în literatura și cultura națională: Ion Chinezu, Nicolae Sulică, Mihai Demetrescu, Traian Popa, Vasile Al. George, Nicolae Albu, Maximilian Costin, Ovidiu Papadima, V.B. Muntenescu, Vasile Netea, Eugen Nicolară, Alexandru Cenușianu ș.a. Momentele și numele care duc la evoluția literaturii locale vor continua și în anii de după perioada interbelică, chiar dacă următorii ani vor fi dificili pentru elitele intelectuale din Transilvania.